

Интернет тармоғи ва ОАВ орқали ёшлар онгига салбий таъсир кўрсатувчи зарарли ахборотлардан уларни ҳимоя қилиш, мафкуравий таҳдидларнинг олдини олиш, ёшлар учун соғлом ахборот муҳитини яратиш мақсадида ўтган йилда Ўзбекистон Республикасининг “Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонуни қабул қилинган эди.

БОЛАНГИЗНИ НОХУШ АХБОРОТЛАРДАН АСРАНГ

2008 йилда қабул қилинган “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги қонунининг 16-моддасида боланинг ахборот олиш ҳуқуқи кафолатлари белгиланган, яъни шафқатсизлик, зўравонлик ва болаларга зарарли таъсир кўрсатувчи бошқа ахборотни акс эттирувчи адабиётлар тарқатилиши, фильмлар намойиш этилишини тақиқловчи меъёрлар назарда тутилган.

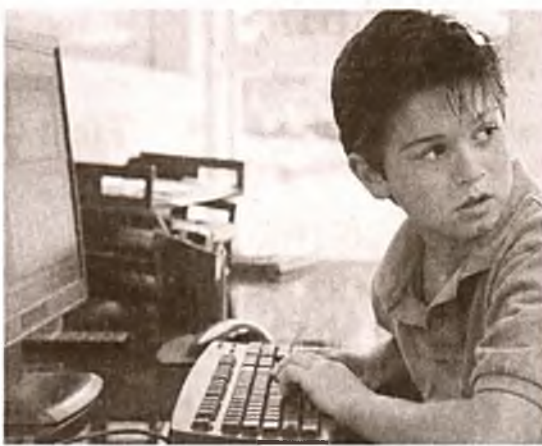
Шу ўринда савол туғилади. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида ва “Ахборот олиш кафолатлари ва эркинлиги тўғрисида”ги, “Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида”ги ва бошқа бир қанча қонунларда аҳолининг, хусусан, ёшларнинг ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқи белгиланган бўлса, бу қонун билан уларнинг ахборот олиш ҳуқуқи ва эркинликлари чекланидими?

Айтиш мумкинки, мазкур ҳужжатларда ахборотга доир ҳуқуқларнинг чекланишига оид масала йўқ. Соҳага оид қонунларимизнинг барчаси келажимиз эгалари бўлмиш болаларнинг соғлиғини муҳофаза этишга қаратилган. Жумладан, янги қабул қилинган “Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунда болаларнинг соғлиғига ахборот орқали етиши мумкин бўлган зарарларнинг олдини олиш мақсад қилинган. Шунингдек, болалар онгига ғайриқонуний ахборотрухий таъсир кўрсатилишининг, уларга ҳийла ишлатилишининг, уларни ғайриижтимоий ҳаракатларга ундовчи ахборот маҳсулоти тарқатилишининг олдини олиш, ушбу соҳадаги ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш назарда тутилади.

Биобарин, қонуннинг 3-моддасида унинг амал қилиши илмий, илмий-техникавий, статистик ахборотни ўз ичига олган ёки жамият учун тарихий, бадий ёхуд ўзгача маданий қимматга эга бўлган ахборот маҳсулотининг айланиши соҳасидаги муносабатларга татбиқ этилмаслиги аниқ белгилаб қўйилганини кўришимиз мумкин.

Болаларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотлар тақдим этиш ва (ёки) тарқатиш, шу жумладан, уни сотиш (шу жумладан, обуна бўйича тарқатиш), ижарага, прокатга бериш, ахборот-кутубхона муассасалари фондларидан тарқатиш, бериш, оммавий намойиш қилиш, оммавий ижро этиш (шу жумладан, эфир ёки кабель узатуви, томошабоп тадбирлар воситасида), телекоммуникация тармоқларига, шунингдек, интернет жаҳон ахборот тармоғига жойлаштириш орқали тарқатилиши мумкин.

Шундай экан, қандай ахборотлар болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборот ҳисобланади? Болалар ўртасида тарқатилиши ушбу Қонунга мувофиқ тақиқланган ёки чекланган ахборот маҳсулотлари ҳисобланади. Янада аниқлик киритадиган бўлсак: Қонуннинг 16-моддасида болаларга зарар етказувчи ахборот турлари таърифланган. Болаларни ўз ҳаёти ва саломатлигига хавф соладиган хатти-ҳаракатларни содир этишга ундайдиган, уларда наркотик воситалар, алкогольли ва тамаки маҳсулотларини истеъмол қилиш, қимор ўйинларида иштирок этиш истагини пайдо қиладиган ахборот тарқатилиши тўлиқ ман этилган.

Оилавий қадриятларни инкор этадиган, турли ноқонуний хатти-ҳаракатлар, шафқатсизлик, жисмоний ва рухий зўравонлик, жамиятга қарши бошқа хатти-ҳаракатларни оқлайдиган ахборот тарқатилиши тақиқланган.

Ҳўш, бу ахборотларнинг қаерларда тарқатилишига йўл қўйилмайди?

Қонуннинг 19-моддасида жамоат жойларида болаларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотни ўз ичига олган босма маҳсулот тарзидаги, масалан, журнал, китоб, альбом кабиларни фақат ёпиқ ўрамларда тарқатишга рухсат берилади. Худди шундай характердаги ахборотни ўз ичига олган маҳсулотни эса болалар учун мўлжалланган таълим, тиббиёт, санаторий-курорт, жисмоний тарбия-спорт муассасаларида, маданият, дам олиш ва соғломлаштириш ташкилотларида тарқатилишига умуман йўл қўйилмайди. Агар томошабоп йиғинларда бу каби зарар етказувчи ахборот маҳсулоти мавжуд бўладиган бўлса, болаларнинг иштирок этишига йўл қўйилмаслиги ёки қатнашчилар чекланиши ҳақида эълон қилинади.

Қонунда болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилишни амалга оширувчи органлар ва ташкилотлар тизими келтириб ўтилган. Унга кўра:

Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги;

Вояга етмаганлар ишлари бўйича республика идоралараро комиссияси ҳамда худди шу йўналишдаги Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар, туманлар (шаҳарлар) идоралараро комиссиялари;

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари;

Таълимни давлат томонидан бошқариш органлари ва таълим муассасалари;

Давлат соғлиқни сақлаш тизимини бошқариш органлари ва соғлиқни сақлаш муассасалари.

Булар қаторида фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлар, оммавий ахборот воситалари ҳам ушбу жараёнда фаол иштирок этиши белгилаб қўйилган.

Шу ўринда айтиб ўтиш жоизки, қонунда Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш соҳасидаги махсус ваколатли давлат органи этиб белгиланган.

Мазкур ваколатли орган ахборот маҳсулотининг ёшга оид

таснифини амалга оширишга ҳамда ахборот маҳсулотига болаларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотнинг мавжудлигини ёки мавжуд эмаслигини, ахборот маҳсулотининг болаларнинг муайян ёш тоифасига мувофиқлигини ёки мувофиқ эмаслигини аниқлаш мақсадида уни экспертизадан ўтказишга жалб этиладиган экспертларни аккредитациядан ўтказишни амалга оширади ва уларнинг реестрини юритади.

Шунингдек, мазкур орган болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш соҳасидаги маҳаллий ҳамда хорижий илмий-тадқиқот ва таълим муассасалари билан ҳамкорлик қилади.

Ушбу қонунга кўра, Ўзбекистонда оммавий ахборот воситалари, кино ва театр, адабиётлар, интернет ва умуман барча ахборот манбааларида берилаётган маълумотлар экспертизадан ўтказилиб, у билан танишиш мумкин бўлган болалар ёши тоифаларига қараб, «0+», «7+», «12+», «16+» ва «18+» белгилари билан белгиланади.

Ахборот маҳсулотининг ёшга оид таснифини белгилаш ва ёш тоифаларини қўйиш масалалари мазкур ҳужжатнинг муҳим жиҳатларидан ҳисобланади. Бу жамиятимиз ҳаётида янгилик бўлиб, эндиликда оммавий ахборот воситалари, шу жумладан, интернет тармоғидаги веб-сайтлар, блогерлар, реклама воситалари ҳамда бошқа турдаги ахборот тарқатилаётган ахборотларда болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказиши мумкин бўлган ахборотдан ҳимоя қилиш шарт қилиб қўйилмоқда.

Қонунга кўра, ёшга оид таснифни белгилаш ахборот маҳсулотини ишлаб чиқарувчилар ва тарқатувчилар томонидан, шу жумладан, экспертларни жалб этган ҳолда мамлакатимиз ҳудудида тарқатиш бошлангунга қадар амалга оширилади. Бундан кўриниб турибдики, қонун кучга кириши билан ҳар бир ахборот тарқатувчи яъни фуқаролар ҳушёрлик ва масъулиятини янада ошириб, ўзлари тарқатаётган, ахборотга ёш тоифасини ўзи ёки экспертларнинг ҳулосасига кўра қўйишлари керак бўлади.

Қонуннинг V-бобида ахборот маҳсулотининг экспертизаси ва унинг ҳуқуқий оқибатлари келтирилган. Шунингдек, 23-моддада низоларни ҳал этиш тартиби, 24-моддада Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгарлик акс этган.

Қонун қабул қилинган кундан эътиборан олти ой муддат ўтгач кучга кириши белгиланган. Демак, 2018 йилнинг 9 мартида кучга киради. Унгача бир қанча тайёргарлик ишлари олиб борилиб, қонуности ҳужжатлари тайёрланади, шунингдек, айрим меъёрий ҳужжатларга ўзгартириш ва қўшимчалар киритилади.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, “Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонун, энг аввало, ота-оналарга фарзандларини тарбиялаш, уларни зарарли ахборотлардан муҳофазалаш, бунинг ҳуқуқий механизмларини жорий этиш, болаларнинг жисмоний, маънавий ва ахборот хавфсизлигининг қонуний белгиланган кафолатлари комплексини яратишни назарда тутгани билан ниҳоятда аҳамиятли.

Келгусида ушбу талабларни бажариш нафақат келажимиз эгаларини зарарли ахборотлардан ҳимоя қилиш, балки ҳар биримизнинг фуқаролик позициямизни фаол намоён этишга имкон яратади. Зеро, фарзандларимиз қалбини ёвузликлардан асрай олсак, миллатимиз келажигидан хотиржам бўлишимиз мумкин.

Ободбой ҚИЛИЧБОЕВ,
Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонасининг бош мутахассиси